

ORHAN KEMAL'İN NÂZIM'I: EDEBİYATTA VE YAŞAMDA BİR YOL GÖSTERİCİ*

Pelin ASLAN AYAR**

ÖZET

Nâzım Hikmet ve Orhan Kemal karşılaşması edebiyatımızdaki önemli karşılaşmalardan biridir. Öyle ki bu karşılaşma neticesinde şair Raşit Kemal, hikâye ve roman yazarı Orhan Kemal'e dönüşür. Bu ilişkinin taraflarından Nâzım Hikmet, büyük bir şair olarak kendini kanıtlamış, geniş kitlelerin hayranlığını kazanmış, çoktan isim yapmış bir şairken, Raşit Kemal şiirlerinden ilham aldığı Nâzım Hikmet karşısından ikincil olmayı ve yetersizliği yoğun bir endişeyle hisseden taraf olarak belirir. Şiirde var olmak isteyen genç şair için Nâzım Hikmet'in beğenisini kazanmak çok önemlidir. Aralarında bir usta-çırak ilişkisi başlar. Bu ilişki boyunca Nâzım Hikmet, bilgi birikim ve deneyimini yeteneğine güvendiği Raşit Kemal'i kibirsiz, cömertçe aktaran bir usta olarak belirir. Eleştirel tavrından ödün vermeyerek Raşit Kemal'i şiirde yetersiz bulur ve onu düzyazıya yönlendirir. Şiire olan tutkusuna rağmen Raşit Kemal Nâzım Hikmet'in sözünü dinler, onun yönlendirmelerini takip ederek çok daha başarılı olacağı düzyazıyla ilgilenmeye başlar. Bu haliyle o, zaman zaman ustasına kırılma, öfke duysa da ustasının kendisi için çizdiği yolu benimser. Ayrıca Nâzım Hikmet, Orhan Kemal için sadece edebiyatta değil, “doğru” insan olmada da bir ustadır. Bu makale onların ilişkisi hakkında başta Orhan Kemal'in anıları olmak üzere, Nâzım Hikmet'in Kemal Tahir'e, Mehmet Fuat'a yazdığı mektuplar, verdiği mülakatlar ve Kemal Sülker'in aktardıkları esas alınarak ayrıntılı bir biçimde düşünmeyi amaçlar çünkü böyle bir çaba Orhan Kemal'in edebiyat yolculuğunu anlayanın yanı sıra, Nâzım Hikmet'in de sanat ve yaşam söz konusu olduğunda nasıl bir yol gösterici olduğunu, neden usta, üstat gibi sıfatlara layık bulunduğunu anlamaya katkı sağlar.

Anahtar Kelimeler

Orhan Kemal, Nâzım Hikmet, usta, üstat, çırak, şiir, düzyazı.

* Makalenin geliş tarihi: 12.03.2019 / Kabul tarihi: 17.06.2019

Bu makale, 15 Ocak 2019'da Boğaziçi Üniversitesi Nâzım Hikmet Kültür ve Sanat Araştırma Merkezi tarafından düzenlenen “Nâzım Hikmet'le Karşılaşmalar” adlı sempozyumda sunulmuş “Orhan Kemal'in Nâzım'ı: 'Üstadım' ” başlıklı bildirinin genişletilmiş halidir.

** Dr. Öğretim Üyesi, Kocaeli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, aslan.pelin@gmail.com (<https://orcid.org/0000-0001-8877-173>)

Giriş

Orhan Kemal, Nâzım Hikmet’le henüz Raşit Kemali iken 1940’ta Bursa cezaevinde tanışır. Bu, yüz yüze tanışmadır. Yoksa Orhan Kemal, Nâzım Hikmet’i zaten tanımaktadır ve onun hayranıdır. Hatta Orhan Kemal’in askerdeyken Nâzım Hikmet’ten şiirler okuması, onu takdir ettiğini ve eserlerinin büyük bir değerinin bulunduğunu söylemesi tutuklanma nedenleri arasındadır.¹ Nâzım Hikmet Bursa’ya nakledildiğinde 39, Orhan Kemal de 26 yaşındadır. Aradaki yaş farkı bu ilişkiyi bir ağabey kardeş ilişkisi gibi düşünmemiz gerektiği izlenimini uyandırır da bu ilişki, daha çok bir baba-oğul ilişkisini andırır. İkilinin arasındaki iletişim ilerledikçe ilişki, makale boyunca açıklanmaya çalışılacağı üzere, rollerden dolayı bir baba oğul ilişkisine dönüşecek, hatta Orhan Kemal’in tahliye olmasının ardından bu durum Nâzım Hikmet’in kelime seçimlerine de yansiyacak, mektuplarında Orhan Kemal’e giderek daha az “kardeşim” şeklinde hitap

¹ Işık Ögütçü babası Orhan Kemal’in tutuklanma kararını *Orhan Kemal: Sessizlerin Sesi* adlı kitabında paylaşmıştır: “11 Ekim 1938 tarihinde yapılan duruşmada yabancı rejimler lehinde propaganda yapmak suretiyle erati isyana tahrik teşebbüsünde bulunmaktan maznun 12. piyade alay bölüğü bedelcilerinden Abdülkadir Kemali oğlu Raşit Kemali hakkındaki hazırlık ve ilk tahkikat evrakını gördüm. Raşit’in komünistlik propagandası yapıyor diye ihbar edilmesi üzerine evinde yapılan aramada kendi el yazısıyla yazılmış ve Nâzım Hikmet’e hitap eden şiir parçaları ve Maksim Gorki’nin Rus İhtilali’nden safhalar-Mahkûmlar adlı bir kitabı ile yine Rus ediplerinin hayatlarına dair ve Marksizm-realiteler hakkında yazılmış ve gazetelerden kesilmiş makaleler çıkmıştır. Şahitlerden Niğde kütüphanesi memuru ve 6. bölüm erlerinin ifadelerine göre Raşit’in Nâzım Hikmet’i takdir ettiğini ve eserlerinin büyük bir değeri bulunduğunu ve hatta kütüphanede bulunması lazım geldiğini söylediği, diğer erlerin de Raşit’in hükümetimizi Avrupa devletlerinden mesela İtalya, Almanya, Rusya’dan, hatta Balkanlardan bile geri bulunduğunu söylediğini ifade etmeleri ve evinde çıkan yazılarla kendisinin bu ruhta, yani yabancı rejimleri benimseyerek biraz tahsilli bulunanlara hulul etmek (bulunanları ikna etmek) suretiyle ve hissiyatı milliyelerini rencide edecek tarzda misallerle izaha kalkarak yabancı rejimler lehinde propaganda yaptığını, bu fiil ve hareketlerin askeri şahıslar içinde yapılmış olmasının isyana kışkırtma sayıldığını, bu husus şahitlerin şahadetleri ve hatta kendisinin tevil yolu ikrarı ile sabit olmaktadır. Şu hale göre maznun Raşit’in bu fiil ve hareketi Ceza Kanunu’nun 94. Maddesine uyduguundan, hakkında Askeri Usul Muhakemeleri Kanunu’nun 125. Maddesi hükmüne tevfi kan son tahkikatın açılmasına ve duruşmanın .../.../938 günü kolordu askeri mahkemesinde yapılmasına karar verdim.” (Işık Ögütçü, *Orhan Kemal:Sessizlerin Sesi*, İstanbul 2014.)

etmeye başlayacak ve artık “evladım” diyecektir. Ayrıca Nâzım Hikmet, Orhan Kemal’in kendi adını vermesini istediği çocuğundan da torunum diye bahsedecektir. Çünkü Raşit Kemali birlikte geçirilen zamanın sonunda Orhan Kemal olmuş, babasının sözünü dinleyen “hayırlı” bir evlada dönüşmüştür. Bu dönüşüm Nâzım Hikmet’in birikim ve bilgisini kibirsiz bir biçimde aktaran bir usta, bir üstat, bir hoca, bir baba olmasından kaynaklanır. Bu makale, Nâzım Hikmet ile Orhan Kemal arasındaki ilişkiyi yorumlamayı ve Orhan Kemal’in gözünden beliren Nâzım Hikmet’i anlatmayı amaçlamaktadır. Bunu yaparken de makale, en geniş olarak, “Kafamı bir limon gibi, son damlasına kadar sıkıp akıttım. Biliyorum, biliyorum ki, Nâzım Hikmet’i ona layık olduğu şekilde yazamadım.”² diyen Orhan Kemal’in Nâzım Hikmet’e dair anılarını, büyük bir hayranlık eşliğinde anlattığı *Nâzım Hikmet’le 3,5 Yıl* adlı kitabından yararlanmakla beraber Nâzım Hikmet’in Kemal Tahir’e, Mehmet Fuat’a yazdığı mektupları, verdiği mülakatları ve Kemal Sülker’in aktardıklarını referans olarak alacaktır.

1. İlk Karşılaşma

Bursa cezaevinde, Raşit Kemali diğer iki arkadaşıyla beraber zaten şiirler yazan, “kendisini şair sanan” (5) bir gençtir. “Üstadın geliyormuş!...” (1) diye Nâzım Hikmet’in gelişini haber veren arkadaşına üstadının olmadığını söyler ama içten içe biliyordur ki Nâzım Hikmet onun üstadıdır: “Herkes gibi onun uzaktan hayranlarındandım. (...) herkes gibi nedeni bilmeden, yahut pek az bilerek, seviyordum onu: müthiş, muazzam, doyuran sanatını.” (2). Nâzım Hikmet’in Bursa’ya nakli henüz daha önce bir merhabası bile olmayan Raşit Kemali için bu büyük şairle arkadaş olabilmek ihtimalini doğurur ve bu da cezasının dolmasına daha yıllar olan Raşit’in ümitsiz ruh haline onun tabiriyle birden “güneş” gibi doğar: “Evimden uzak kalışımın ve kurşuni günlerin çileden çıkaran sıkıntısını, cezamın dolmasına daha yıllar oluşunun ümitsizliğini birdenbire buluttan kurtulan parlak bir güneş sanki silip süpürüvermişti.” (2).

Orhan Kemal’in Nâzım Hikmet’i İstanbul hapishanesinden tanıyan koğu arkadaşısı onun kendisine şiir okunmasından, bir şeyler sorulmasından,

² Orhan Kemal, *Nâzım Hikmet’le 3,5 Yıl*, İstanbul 2007, 90. Bu kaynaktan yapılan alıntıların sayfa sayıları makale boyunca parantez içinde verilecektir.

rahatsız edilmekten hiç hoşlanmadığını aktarır. Raşit Kemali de bu bilgileri “Necati’nin anlattığı şeyler ‘büyük ve meşhur adam’lara yaşanan hususiyetlerdi. Fakat ne olursa olsun, onunla tanışıp ahbablık etmesem bile, hiç olmazsa yüz be yüz görecektim, sesini duyacaktım ya!” (6) şeklinde yorumlar. Anılarda bu anekdota yer verilmesi bir yandan Orhan Kemal’in samimiyetini ve belleğinde kalan her bir damlayı kâğıda aktarma, geçmişini yaşanmış haline olabildiğince yakın bir şekilde yeniden canlandırma isteğini ortaya koyarken bir yandan da Nâzım Hikmet’in büyüklüğünün farkında, kendisini çevresindekilerden bilgi ve beğeni düzeyi açısından daha üstte konumlandıran biri olarak algılamasına yol açar ama Orhan Kemal bu durumun kibirle karıştırılmasına da razı olmaz. Böyle davranmasının “büyük ve meşhur adam”lara yaşanan hususiyetler olduğunu belirtmesi sanatta yetkinlik, büyüklük, üstatlık için yalnız kalmanın, yaratıcılığın sekteye uğramaması adına önemini hatırlatma gereğini duymasından kaynaklanır. Ki Orhan Kemal, anıları boyunca kendisi gelmeden hakkında pek çok hikâyesi yayılan Nâzım Hikmet’in gerçeğinin aktarıldığı gibi olmadığını birçok kez kanıtlama çabasına girer.³

Hapishaneye getirildiğini duyunca kalem ve sabıka defterlerinin başındaki Raşit, o anı şöyle anlatır: “Kalemimin elimden düştüğünü hatırlıyorum. ... O kadar heyecanlıydım ki, tavan sanki dönüyordu. Kafamda Simavna Kadısı Oğlu’ndan, Benerci’den, Jokont’tan mısralar... (...) o, ‘insanüstü’ bir şey, bir dâhi!” (12-13) Bütün şiirlerini ezbere bildiği, kafasında

³ *Nâzım Hikmet’le 3,5 Yıl* daha çok Orhan Kemal’in yaşamında Nâzım Hikmet’in nasıl bir sihirli dokunuş, nasıl bir etki bıraktığının anlatısıdır ama diğer yandan Orhan Kemal, anılarında Nâzım Hikmet’i efsanelerden arındırma, ona dair uydurulan abartılı hikâyelerin aslında öyle olmadıklarını göstermeye de çalışır. “Rahatsız edilmekten” hoşlanmadığı söylenen Nâzım Hikmet, Orhan Kemal’e şöyle diyecektir: Nâzım çekinerek “... Biliyor musunuz, yalnızlığı hiç sevmem. İdare’den izin alsak da, ben de sizinle bu koşu kalsam... (...) Hayal bile edemezsiniz, nasıl nefret ederim yalnızlıktan... Bir tek satır yazamam, çıldırırım...” (18). Ya da Nâzım Hikmet hakkında “Ben de şöyle duymuştum: Güya, dalarmış bir kahveye, şöyle alelade bir esnaf kahvesine, cepte mangır okkayla tabii... Sokulmuş en fakir birine mesela, dermiş ki ‘...İşte benim param, sen de çıkar bakalım!’ Adam şaşkın, çıkarırmış üç otuz parasını... Nâzım: ‘Seninki niçin az?’ Adam boynunu bükür, susarmış. ‘Getir,’ dermiş, ‘paralarımızı birleştirip yarı yarıya bölüşelim!’ Birleştirir ve yarı yarıya bölüşürlermiş!” (11) şeklinde dilden dile aktarılan bu olay, Orhan Kemal tarafından Nâzım Hikmet’e sorulduğunda, onun “Asla, size şeref ve namusumla temin ederim, böyle zıppıca bir hareketim olmadı.” (32) cevabıyla yalanlanır.

efsaneleştirdiği, dâhi kıldığı Nâzım Hikmet'i kanlı canlı görmenin heyecanı Raşit'e göstermiştir ki Nâzım Hikmet onun kafasında canlandırdığı hayalî bir kahraman, mitolojik bir figür, ulaşılması imkânsız doğaüstü bir varlık değil, sıradan bir insandır. Yanında pötikareli bir çula sarılı yatak dengi, meşini eskimiş iki bavul ve bir sepetle Nâzım Hikmet için şöyle diyecektir Orhan Kemal: "Demek, o da bizim gibi herhangi bir insandı, şiirden gayri şeyler, fani şeyler de düşünebilir, yatak dengi, bavulu, sepeti olabilirdi?" (13). Zihnindeki Nâzım Hikmet'i "Bahri Hazer" şiirindeki "Türkmenistanlı bir Buda heykeli" ile özdeş kılarak "azametli bağdaş kurduğu dümenin yanında, çatlayıp yarılan sulara bakamaya tenezzül bile etmeyen, mermerden bir Buda heykeli!" (13) şeklinde tasavvur eden Raşit, nefesi kesilmiş, gözleri kısılmış bir şekilde beklerken, tıpkı hayalindeki gibi "azametli bir mermer heykel" (13) görmeyi umarken böylece karşısında "mavi mavi gülen, çocuk gülüşlü" (14), diğer mahkûmlar gibi dertleri olan bir Nâzım Hikmet bulur. Bu noktada şunu da belirtmek gerekir ki Orhan Kemal, Nâzım Hikmet'le anılarını anlatırken tüm bu anıları yoğun bir hayranlık tonuyla aktarır Nâzım Hikmet'i eşsiz ve biricik kılmaya çalışırken, onu çoğu zaman idealize ederken, diğer yandan da onun çocuksu, komik, heyecanlı hallerini, zaman zaman çaresiz kalışını da anlatarak Nâzım Hikmet'i kanlı canlı bir insan olarak ortaya koymaya çalışır.⁴

Ama insan Nâzım Hikmet'in yanında Raşit için Nâzım Hikmet bunun ötesinde bir şeydir; o, kendisinden önce şöhrete kavuşmuş, kendisinden önce övgüler almış bir büyük şair, sanatta bir üstattır. Harold Bloom'un *Etkilenme Endişesi*'nde bahsettiği paradoksu Nurdan Gürbilek'in ifadeleriyle hatırlarsak Bloom kısaca şundan bahseder: "Her şair tekil ve benzersiz olmak ister; ama diğer yandan ister istemez kendinden önceki şairlerle ilişkiye hapsolmuştur. Gecikmişliğin kabul edilemezliğiyle önceki şairlere borçlu olduğunu bilmenin yarattığı bu paradoks bir etkilenme endişesini de beraberinde getirir."⁵ Nâzım-Raşit ilişkisinde şiirleriyle çoktan birincil olmuş,

⁴ Bu noktada "tavşan" anısı da hatırlanabilir. Orhan Kemal, Nâzım Hikmet'e bir tavşan hediye eder ve Nâzım Hikmet aldığı bu hediye karşısında çocuk gibi sevinir: "Sabahleyin uyanır uyanmaz tavşana koşar, kutusundan alır, sever, koluna yatırır, çok defa, tavşanla birlikte tekrar uyurdu." (86). Büyük şairliğinin yanı sıra Orhan Kemal'in Nâzım Hikmet'i küçük şeylerden mutlu olan, neşeli, çocuksu ve sevgi dolu biri olarak da anlatma çabası kaleme aldığı anılar boyunca hep hissedilir.

⁵ Nurdan Gürbilek, *Kör Ayna, Kayıp Şark: Edebiyat ve Endişe*, İstanbul 2004, 30.

kendisini kanıtlamış olan Nâzım Hikmet'tir. O, Raşit için esin perisidir. Nâzım Hikmet'in Bursa'ya gelmesinden önce kendisi gibi isim yapmamış eşitleriyle girdiği şiir münakaşalarında Raşit'in kendine güveni vardır. Ama, kendisinde gördüğü şairlik yeteneğini borçlu olduğu esin perisinin, babasının karşısında şiirlerini okuma ihtimali onun eşleri arasında duyduğu özgüvenin hemen kaybolmasına, bunun yerini yetersizlik duygusunun ve bunun yarattığı hüznün, endişenin almasına neden olur. Şair arkadaşı Necati ile konuşmaları bu endişeyi açık bir biçimde ortaya koyar: "Şiirlerimizi okuruz...", "Yok canım bizimkiler de şiir mi?", "Seninkiler gene iyi...", "Seninkiler de fena değil...", "Ben hiç okula gitmedim ki...", "Ben de ortayı bitiremedim...", "Sen gene ortayı çok okumuşsun, eski yazıyı biliyorsun... Ya ben?" (9) Üstat karşısında duyulacak yetersizlik hissi, ikincil olma durumu eğitim seviyesinin ancak bu kadarına izin verdiği gerekçesiyle telafi edilmeye çalışılır. Oysa Nâzım Hikmet'ten önce Raşit yetersizlik şöyle dursun, kendisini büyük bir şair olarak telakki eder: "Doğruyu söylemek lazım gelirse, şiirlerime hayrandım. Onlara bel bağlıyordum, onlardan beklediklerim vardı, içim dışım onlarla doluydu ve Nâzım gelmeden evvel 'bu hapishanenin en büyük şairi' bendim (17) diyen Raşit, Nâzım Hikmet'e ise yazdıklarını "şiir falan değil, birtakım gevezelikler..." (17) şeklinde sunar. Bunun üzerine arkadaşı Necati'nin alayla "Bize böyle demezdin ama..." (17) şeklindeki yorumu babasından çekinen yolun başındaki genç şairin durumunu daha da görünür kılar. Aslında kendi şiirlerine o güne dek güvenen genç Raşit, içten içe şiirlerini Nâzım Hikmet'e okumak, onun beğenisini kazanmak, hayranı olduğu babasından övgü dolu sözler almak için yanıp tutuşur ama beğenilmeme kaygısını da çok yoğun bir biçimde hisseder. Çünkü şiirde var olmak isteyen Raşit için varoluş, ancak Nâzım Hikmet'in tanıklığıyla/onayıyla gerçekleşebilecek bir süreç olarak belirir. Bu süreç de bir usta-çırak ilişkisini zorunlu kılar.

2. Usta - Çırak İlişkisi

Yalnız kalmayı hiç sevmeyen, yalnız kaldığında tek bir satır bile yazamadığını ifade eden Nâzım Hikmet'le aynı koşu-şta kaldıklarında Raşit ile Nâzım Hikmet arasında usta-çırak ilişkisi başlar. İşinde ehil olan, ilham veren Nâzım Hikmet, bilgi birikimini, deneyimini öyle herkese aktarmaz. Birini yetiştirecekse öncelikle o kişinin kumaşının iyi olması gerekir ama bu

kumaş en iyi biçimi almazsa Nâzım Hikmet için kumaşın tek başına iyiliği bir şey ifade etmez. Yani o bir usta olarak yeteneği önemser ama bunun disiplinli bir çalışmayla desteklenmesi gerektiğine inanır. Nâzım Hikmet'in öğrencisi, çırağı olabilmek, onun ışığından feyz alabilmek için kişinin öğrenmek için istekli, ilgili, entelektüel meraka sahip, yenilik arayışından vazgeçmeyen, tutku ve disiplini bir arada götürebilen, kendisini gerçekleştirmek isteyen biri olması gerekir ki Nâzım Hikmet o kişinin sınırlarını aşabileceğine inansın. Bu yüzden Raşit'e tahsilini, pek az bildiği Fransızcasını ilerletmeyi isteyip istemediğini, İkinci Dünya Savaşı'nı, Alman taarruzlarını, felsefe deyince ne anladığını sorar. Siyasetten felsefeye kadar sorduğu sorularla Nâzım Hikmet, aslında Raşit'i ilk sınava tabi tutmuştur. Ama bu sınavı rahatsız edici otoriter bir figür olarak değil, alçak gönüllü, rahatlatıcı bir edayla, karşı tarafın kendisini yetersiz hissetmesine yol açmayacak bir tavırla yapar. Örneğin, o andan bir anekdotu Orhan Kemal şöyle anlatır: "Zaten endişeyle bekliyordum, nihayet sordu: 'Tahsiliniz?' Buz gibi oldum ve müthiş utandım. Zaman zaman sormuşlardı, utana sıkıla, yerin dibine geçe geçe, 'tasdikname'nden bahsetmiştim. Gene öyle oldu. Fakat, o, ötekiler gibi dudak büküp geçmedi. 'Adam siz de,' dedi, 'Devlete memur olmaya niyetiniz yoksa... Ben şahsen hayatımda hiç ihtiyaç duymadım buna...' " (20).⁶

Aldığı cevapları tatmin edici bulan, "sanat için siz de iyi bir kumaş" (23) var dediği, hem edebî hem siyasi hayatta yoldaşlık kurulabilecek biri olarak gördüğü, Raşit'e Nâzım Hikmet "Sizinle yakından ilgilenmek istiyorum... Yani kültürünüzle... Evvela Fransızca, sonra diğer kültür konuları üzerinde düzenli dersler yapacağız... Tahammülünüz var mı? (...) Bıkmadan, yorulup usanmadan?" (24) diyerek aralarındaki ilişkinin yol haritasını çizer.

⁶ Nâzım Hikmet'in kibirsiz, alçakgönüllü, meşhurluğuyla çevresindekilere tepeden bakmayan biri olduğu kitap boyunca sürekli vurgulanır: "Ben, ilk tanıştığım herkesi, bilhassa meşhurları şiddetle yadırgarım. Bunun nedeni malum şüphesiz, ama Nâzım Hikmet'le nasıl hiç farkına varmadan senlibenli oluverdiğime hala şaşarım. İnsan onunla öyle kolay, öyle rahat konuşabiliyor ki..." (18). Orhan Kemal onun bu özelliğinden son derece etkilenmiştir, aynı etkinin okura da geçmesini ister, öyle ki "Nâzım, düşmanları tarafından bile sevilen bir İNSAN'dır." (20) ifadesinde görüldüğü üzere insan sözcüğünü büyük harfle yazmayı tercih eder ki onun hissettiği her duygu okura da geçsin, okur da Nâzım Hikmet hakkında tıpkı kendisi gibi düşünebilsin.

Bu ilişkide “gücü” elinde bulunduran taraf, cazibe merkezi Nâzım Hikmet’tir. Bu cazibeye kapılmak isteyen ise Orhan Kemal’dır. Dostluk da tam bu noktada doğar. Deleuze *Alfabé*’de hepimizin bir başkasını cazibemizle etkilemeye ya da bir başkasının cazibesinden etkilenmeye meyilli olduğumuzu, bunun bazen bir jestte, bazen bir düşüncede bazen de bir tür alçak gönüllükte ortaya çıktığını öne sürer. Algının yaşamsal köklerine nüfuz eden bu cazibe de dostluğu meydana getirir: “Bize uygun, kendisinden bir şey öğrenebileceğimiz, bizi açan, uyandıran, bizi gösterge yayınlarına duyarlı kılan birini algıladığımızda, bu üzerimizde kalıcı bir etki bırakır.”⁷ İşte Raşit Kemali kendisine böyle bir dost bulmuştur. Bu dostun, onun üzerinde kalıcı bir etki bırakması için etkilenmeye, yönlendirilmeye hevesli Orhan Kemal’e karşın cazibe merkezinin kendisi olduğunun farkında, bildiklerini cömertçe aktarmaya, yol göstermeye hazır bir Nâzım Hikmet vardır. Kemal Tahir’e yazdığı mektupta Nâzım Hikmet, “Raşit Kemali artık benim üzerinde işleyip teşekkülüne yardım ettiğim son fert-insan verimim olacak. Şimdiye kadarki bu çeşit emeğimde biricik büyük eserim sensin, onun da senin gibi olması beni nasıl bahtiyar edecek tasavvur edemezsin.”⁸ der.

Birlikte çıkılan bu yolculukta Raşit aslında Fransızca ya da başka konularda değil en çok şairlikte iyi olmayı arzular, en çok modelinin karşısında gölgede kalmamak, iyi olduğunu duymak, babasından şairlik için icazet almak ister. Oysa şiirlerini Nâzım Hikmet’e okuduğunda henüz ilk dörtlük bitmeden “Yeter kardeşim, yeter... Bir başkası lütfen...” (21), “Berbat!”, “Rezalet!” (21) gibi ağır laflar, “Peki kardeşim, bütün bu laf ebeliklerine, hokkabazlıklara, affedin tabirimi, ne lüzum var? Samimiyetle duymadığınız şeyleri niçin yazıyorsunuz? Bakın, akli başında bir insansınız... Duyduklarınızı, hiçbir zaman duymayacağınız tarzda yazıp komikleştirmekle kendi kendinize iftira ettiğinizin farkında değil misiniz?” (22) şeklinde tenkitler duyar. Bu eleştiriler karşısında Orhan Kemal adeta yıkılmıştır. Nâzım Hikmet, onun şiirlerini öncesinde belirttiği gibi, “hatıra, gönüle bakmadan olağanca insafsızlığıyla” (22) eleştirmiştir. Sonuçta bilindiği üzere, usta çırak ilişkisi gerilimli bir ilişkidir. “Bütün kanım tepemden ayaklarıma iniyor ve bir kâğıt tomarından ibaret ‘şiirlerim’ elimden desteyle düşüyor, artık okumuyorum... Gözlerimin önüne Necati,

⁷ Akt. Charles J. Stivale, “Dostluğun Kıvrımları: Derrida-Deleuze-Foucault”, *Cogito*, S. 68-69, İstanbul 2011-2012, 300.

⁸ Nâzım Hikmet, *Kemal Tahir’e Mahpushaneden Mektuplar*, Ankara t.y., 174.

İzzet, bilhassa o... Onların şu an yanımda olmadıklarına şükrediyorum.” (22) şeklinde duygularını ifade eden, gururu kırılan, incinen, utanan, rezil olduğunu düşünen, hiç olmazsa bu rezilliği başkalarının yanında yaşamadığı için teselli bulan Raşit, kısa süreli de olsa ustasına öfke duyar. Nâzım Hikmet, “Nigar ile Mustafa” adlı şiirini okuyunca Raşit, şiiri basit ve alelade kelimelerden meydana gelmiş bulur ve içinden “... Ne sanki... Böylesini ben de yazarım!” (22) diye düşünür. Aslında Nâzım Hikmet, hiyerarşiler kuran, bilgi ve deneyimini çırağına kibirle aktaran bir usta, bir üstat değildir, sarf ettiği sert sözler Raşit’in daha iyi olması içindir elbette ama bu tavır, henüz yolun başında genç bir şair adayı için umut kırıcıdır, onu gücendirir. Raşit, kendini Nâzım Hikmet’le kıyaslayarak hem onun gibi olma arzusunun altında ezildiğini hem de asla onun gibi olamayacağını bilmenin sıkıntısını çeker ama yine de devam eder: “ ‘Onunkiler gibi’ şiirler de yazıyordum ama, ona göstermeye cesaret edemiyordum henüz. Onunkiler ne kadar pürüzsüzdüler, az sözle ne kadar çok şey anlatabiliyorlardı! Halbuki benimkiler baştan sona takır tukurdu, baştan başa kılçık dolu.” (26).

Raşit’in şiirlerini yerden yere vuran Nâzım Hikmet, Raşit’in de arkadaşları olan diğer iki mahkûmun şiirlerini ise beğenir. Bu durum karşısında “Onların şiirlerini benim inadıma beğeniyor. O boklar da inanıyorlar... Benim bir tek şiirim onların bütün şiirlerine değer.” (28) şeklinde ifadeler sarf eden, arkadaşlarının yeterli, kendisinin yetersiz bulunmasına içerleyen, bir en evvel sıçrama yapmak isteyen, bu sabırsız ve öfkeli çırağın karşısında Nâzım Hikmet, son derece olgundur; aralarındaki küslüklerde ilk adımı atan hep Nâzım Hikmet olur ve Raşit’in gönlünü almasını çok iyi bilir. Nâzım Hikmet’in “Aynı kökten geliyoruz, sizi avucumun içi kadar tanıyorum...” (30) sözü, örneğin, buradaki “aynılık” vurgusu Raşit’in yara alan gururunu iyileştirmek için fazlasıyla motive edici, onur vericidir. Zaten yıllar sonra ilişkileri üzerine yeniden düşündüğünde Orhan Kemal şöyle diyecektir:

Haydi daha açık edeyim, şu bizde, bütün insanların açık veya doğumunda gizli, fakat mutlaka mevcut olan kıskançlık, kendini beğenmişlik hislerini başkalarına karşı duyduğum çok oldu. Nâzım'a karşı bunları, hatta kendi içimde, kendime karşı dahi olsa duymadım, duymadım. Ona en kızdığım zamanda bile nazarımda o erişilemeyecek kadar büyük, erişilemeyecek kadar kocaman bir şiir makinesiydi. (108)

Kıskançlığın, genellikle, aynı mesleği icra eden kişiler arasında daha kuvvetli bir şekilde hissedilebilecek bir duygu olduğu düşünülür. Orhan Kemal de böyle bir algıyı uzaklaştırma çabası içindedir, o kendisi gibi olan arkadaşlarını, dengi olanları kıskanabilir ama Nâzım Hikmet'i kendisinden çok daha yüksek bir yerde konumlayarak böyle bir duygunun ona karşı yönlendirilemeyeceğini belirtme ihtiyacı duyar.

3. Çırağın Olgunlaşması

Raşit için çok daha gururlanabileceği alan, onun Orhan Kemal'e evrilmeye başladığında belirir. Raşit'in roman başlangıcını okuyan Nâzım Hikmet, soluk soluğa "Siz mi yazdınız bunu? ... neden bahsetmediniz bundan. Siz düzyazı yazın düzyazı!" (31) der⁹ ve Orhan Kemal'den kurallarıyla hemen hemen hiç uğraşmadığı, edebiyatın en yabancı olduğu türü, hikâyeyi denemesini ister. Onun için yepyeni bir yol çizer. Orhan Kemal'in bu yeni yoldaki yabancılığı için de "Daha iyi, hiç kimsenin tesirine kapılmadan, kendinize has şekli bulunursunuz!" (31) yorumunu yapar. Buradan da Nâzım Hikmet için edebiyattaki en önemli ölçütün orijinallik ve özgünlük olduğunu anlarız. Şiirde bir türlü kendi olamayan, kendini bulamayan Raşit, ustasının, üstadının tavsiyesini dikkate alarak şiiri ikinci plana atar ve Nâzım Hikmet'le beraber yaptığı derslerde hikâyeciliğinin temellerini kurmaya başlar. Artık onlar, Freud, Stendhal, Zola, Balzac gibi isimler üzerinden uzun uzun düz yazıya dair konuşurlar. Nâzım Hikmet böylece, Orhan Kemal'i ikincil ve yetersiz hissettiği bir alandan çekip almış, ona bir şeyi ilk kez, ilk kez olmasa da benzersiz bir şekilde söyleyebilmenin yolunu açmış olur. "Benimle inceden inceye uğraşıyordu. O kadar ki, 'yarı aydın'lığımdan, yahut 'küçük burjuva'lığımdan gelen 'vıdı vıdı' tabiatımla, birtakım huy ve görüşlerime varana kadar her şeyimle..." (26) diyen Raşit de Nâzım Hikmet'in onun için harcadığı emeği karşılıksız bırakmaz ama bir yandan Nâzım Hikmet'i dinleyerek şiirden vazgeçmek, kendisi olmaktan, kendi isteklerinden vazgeçmek anlamına da gelir. Açıkça yazmasa da Orhan

⁹ Nâzım Hikmet, Kemal Sülker'e yazdığı mektupta da Orhan Kemal'in şiir yazmaktan vazgeçip hikâyeciliğe yönelmesi gerektiğinin altını çizer: "Bu oğlan'da şair olarak iş yok, ama hikâyeci olarak harikulâde sağlam bir kumaşı var. Onu şiirden vazgeçirmeye çalışalım, eleştirin onu..." (Kemal Sülker, *Bilinmeyen Mektuplarıyla Nâzım Hikmet Orhan Kemal Dostluğu*, İstanbul 1988, 327).

Kemal'in bunun sıkıntısını yaşadığını hissederiz, aklının bir köşesinde hep şiir yazmak vardır, zira tahliye olmadan önce kendi ifadesiyle “birdenbire” yine “şairliği tutacaktır”, belki de Nâzım Hikmet'in doğrudan eleştirilerine maruz kalmayacağı için bastırıldığı tutkusunun gün yüzüne çıkmasına izin vermiştir. Ama Orhan Kemal yine de babasına isyan etmeyerek onun gösterdiği yolda ilerler, hikâye ve roman yazmaya başlar. Nihayet Nâzım Hikmet'in çabaları somut bir karşılık bulmuş, yetiştirdiği ağaç ilk meyvesini vermiştir. Orhan Kemal *Baba Evi*'ni yayınlar. Nâzım Hikmet bu romanı okuduktan sonra Orhan Kemal'e şöyle yazacaktır:

Senin sanat sahasındaki her başarın benim bir zaferim gibi oluyor. Türk milletine, namuslu insanlığa, yurdumuza ve güzelim dünyaya layık bir insansın. Gelelim romanına. Onu alır almaz bir hamlede ve gözlerim yaşararak okudum. Sonra aradan bir hafta geçti, bir daha okudum, sonra bir daha. Boru mu bu, Raşit'imın neşredilen ilk romanı (...) Sen artık Türkçemizi en güzel yazan muharrirlerden biri oldun. Aferin sana. Ellerin nur olsun evladım. (121-122).

Orhan Kemal artık babasından aferin almış, ona olan minnetini korumakla beraber ondan bağımsız bir kimlik kazanmıştır. Mehmet Fuat'a gönderdiği mektupta da Nâzım Hikmet, *Baba Evi* romanının iyi tarafları olduğu gibi aksayan yanlarının da bulunduğunu yazar¹⁰ ve ekler: “Mamafih ondan çok daha iyisini beklemek hakkımdır.”¹¹ Tüm bu değerlendirmeler göstermektedir ki Nâzım Hikmet, yeteneğine inandığı için çaba, emek ve zaman harcadığı, kendisine bir iş edindiği, bir eser gibi işlediği Orhan Kemal üzerinde babalık hakkını kullanmaya devam edecektir. Zaten tahliye

¹⁰ Nâzım Hikmet, Mehmet Fuat'a okumasını tavsiye ettiği *Baba Evi*'ni ortalarına kadar çok güzel, sonlarına doğru ise zayıf bulduğunu yazar. (Nâzım Hikmet, *Cezaevinden Mehmet Fuat'a Mektuplar*, İstanbul 1994, 86.) Nâzım Hikmet, Orhan Kemal'in yazmakta olduğu serinin ilk cildi olması açısından *Baba Evi*'ni oldukça önemser. Yönlendirmelerinin somut bir meyvesi olan bu kitabın tanıtımı için elinden geleni yapar. Kitabı sadece Mehmet Fuat'a tavsiye etmekle kalmaz, Müzehher Vâ-nû'ya da okumasını salık verir. Müzehher Vâ-nû'ya yazdığı mektupta bazı münekkithlerin *Baba Evi*'ne yönelik eleştirilerini haksız bulduğunu belirten Nâzım Hikmet “okkalı, oturaklı bir kitap olmasa da, taze, pırıl pırıl bir eser” olarak nitelendirdiği *Baba Evi* için Vâlâ Nurettin'in bir yazı yazmasını ister. (Nâzım Hikmet, *Bursa Cezaevi'nden Vâ-Nû'lara Mektuplar*, İstanbul 1986, 165.) Roman dünyasına kazandırdığı genç yazarın bu dünyada önce fark sonra da kalıcı bir yer edinmesi adına elinden geleni yapar.

¹¹ Nâzım Hikmet, *Cezaevinden Mehmet Fuat'a Mektuplar*, 86.

olduktan sonra da Orhan Kemal'e gönderdiği mektuplarda Nâzım Hikmet öğütlerini, hikâye ve roman yazma konusunda Orhan Kemal'i teşvik etmeyi sürdürür:

Gelelim senin roman meselene. Derhal başla. Çok rica ederim. Derhal başla. İstersen ilk önce dar ölçüde küçük bir romana başla, fakat hemen başla. BAŞLA! ! ! ! (...) 1. Fransızca'yı ihmal etme. 2. Muhakkak ki bir sıçrama devresindesin. Ve bu sıçramanın başarıyla gerçekleşmesi, gelecek edebiyat faaliyetinin üzerinde çok tesirli olacaktır. Ben senin memleketimin en büyük muharrirlerinden biri olacağına eminim. . . İnsanların birçok tarafını doğru olarak değerlendirmekte çok yanılmışımdır. Yanılmadığım bir şey varsa, o da bir insandaki sanat kabiliyetidir. Beni yalnız bu hususta dolandıramadılar. Sende sanatkâr malzemesi, yapısı, soluğu mükemmeldir. Sana doludizgin güveniyorum. (117-119)

Nâzım Hikmet sadece teşvik etmek ve yol haritası çizmekle kalmaz Orhan Kemal'in kitaplarını kapağından içeriğine varıncaya dek eleştirir de.¹² Her hikâyesini dikkatli olarak okuyan, notlar alan ve bu notları Orhan Kemal'le paylaşan Nâzım Hikmet Orhan Kemal'in dünya ölçüsünde bir yazar olmasını arzulamaktadır: "Uçak asrında, memleket ölçüsünde muharrir olmak yetmez." (117). Nâzım Hikmet, şüphesiz, Orhan Kemal adına büyük hayaller kurmakta, güzel bir gelecek tasarlamaktadır ama onun büyük bir yazar olması bir usta olarak Nâzım Hikmet'e de eseriyle gurur duymanın yolunu açacak, bir چراغ ustalaştırırken aslında kendi ustalığının

¹² Nâzım Hikmet'in Orhan Kemal'e yönelik ilgisi cezaevi yıllarıyla sınırlı kalmamıştır. 1955 yılında Budapeşte'yi ziyareti sırasında katıldığı Budapeşte Radyosu Türkçe Yayınlar Servisinde yaptığı konuşmalarda onun Orhan Kemal'in sonraki eserlerini de ilk günkü ilgisiyle takip ettiği anlaşılır. Bu konuşmaların birinde *Bereketli Topraklar Üzerinde*'den bir parça okunmasını isteyen Nâzım Hikmet, Orhan Kemal'in fazla mahalli ve şiveli bulduğu dilini eleştirse de *Bereketli Topraklar Üzerinde*'yi okuyana "ümitsizlik veren, karanlık ve dehşetli" yanına rağmen "nefis" bir roman olarak değerlendirir. (Nâzım Hikmet, *Yazılar 6 - Konuşmalar*, İstanbul 2002, 84.) Nâzım Hikmet, el verdiği yazarın, açtığı yolda kat ettiği mesafeden memnundur ancak onun daha iyimser, daha aydınlık eserler yazmasını, kendisi gibi Türk köylüsüne, Türk işçisine, Türk esnafına, kısacası, Türk insanına güvenmesini diler (*a.g.e.*, 84). Bundan da anlaşılır ki Nâzım Hikmet, romancılığını giderek daha yetkin bulduğu Orhan Kemal'in düşünme biçimini de kendisiyle aynı doğrultuda buluşturmayı, artık aralarına sınır ötesi mesafeler girmiş dostunun da kendisi gibi inançlı ve umutlu olmasını arzular, böylece Orhan Kemal'e dair yönlendirmelerine sınır ötesinden de devam etmiş olur.

altını çizmiş olacaktır. Orhan Kemal'in aynasında kendi yansımaları görecektir, doğru kişiye el vermede ustalaşmış olduğunu başkalarına da göstermiş olacaktır.

Nâzım Hikmet'ten el alan, hocasını dikkatle takip eden ve nihayetinde olgunlaşan çırak Orhan Kemal öyle bir seviyeye gelmiştir ki artık o da Nâzım Hikmet'e tavsiyelerde bulunur. Orhan Kemal, hapishanede *Memleketimden İnsan Manzaraları* adlı eseri üzerinde çalışan Nâzım Hikmet'in çalışmasına koymayı düşündüğü "Ansiklopedi" adını memleket meselelerini işleyen büyük bir eseri kuru bir dille yazılan kitaba indirmediği için beğenmez. Bunun üzerine Nâzım Hikmet'in "Meşhur Adamlar Ansiklopedisi" önerisini de "Benim aklıma Atilla, Timur Lenk, İskender, Fatih, Sinan, Nasrettin Hoca, Cengiz Han, falan filan... Olmaz!" diyerek reddedince bu kez Nâzım Hikmet, "Türkiye'den İnsan Manzaraları" adını ortaya atar. Raşit de "Sanki siz burada değilsiniz, yurt dışından bir dergide yazıyorsunuz, o ülkenin insanlarına Türkiye'den İnsan Manzaraları'nı yazıyorsunuz. Biz burada olduğumuza göre, niye Türkiye'den diyorsunuz, da memleketimden demiyorsunuz?"¹³ sözleriyle ustasına yerinde eleştirilerde bulunmuş, onun eserinin isim koyucusu olmuştur. Nâzım Hikmet'in Kemal Sülker'e anlattığı bu anekdot, Nâzım Hikmet-Orhan Kemal ilişkisinde, her ne kadar hocanın, öğretmenin, ustanın, üstadın Nâzım Hikmet olduğunu bilsek de, ustanın da çıraktan bir şeyler öğrenebileceğini, kurulan kibirsiz ilişki sayesinde sadece daha tecrübeli ve yaşlı olanın değil genç olanın da yaşlı olana bir şeyler katabileceğini, onların ilişkisinin karşılıklı verim alma üzerine kurulduğunu gösterir.

4. Nâzım Hikmet'in Ustalığının Edebiyatla Sınırlı Olmaması

Aralarındaki ilişkiyi "yeryüzünün en kuvvetli bağlarından biri" (56) olarak gördüğü "kafa ve yürek dostluğu" (56) olarak değerlendiren Nâzım Hikmet'in Orhan Kemal'i himayesi yalnızca edebiyatla sınırlı kalmaz. Nâzım Orhan Kemal'in sadece edebî anlamda babası değildir, onun hayatındaki her şeyle yakından ilgilenir. Tahliye olduktan sonra ekonomik sıkıntılar içinde bulunan Orhan Kemal'i onun iyiliği düşünerek içmemesi için uyarır.

¹³ Kemal Sülker, *a.g.e.*, 38.

Evliliğinin iyi gitmesi adına “Dostlarımızın ve bizzat kendimizin şahsi kusurlarıyla amansız bir mücadeleye girişmeliyiz, fakat bunu bir Katolik papazı gibi değil, bir Marksist insan gibi yapmalıyız.” (83) diyerek tavsiyelerde bulunur. Nâzım Hikmet, Orhan Kemal’in hayatında söz sahibi olmayı, hayatına şekil vermeyi bir baba tavrıyla ama usturuplu bir şekilde sürdürür.

Nâzım Hikmet, Orhan Kemal için yaşamının yolunu bulmada, her zaman çözüm odaklı olmada, umudu korumada, ihtiyacı olana el uzatmada da bir ustadır. Parasızlığının ayyuka çıktığı bir dönemde Nâzım Hikmet – öyle ki odun alamayacağını, verem olma ihtimalinden korktuğu kızını tedavi ettiremeyeceğini yazan Piraye’ye karşı çaresizdir– hapishanede dokuma atölyesi kurar. Sadece kendi yaşamını idame ettirecek parayı kazanmaz; bu tezgâh sayesinde birçok mahkûm için de gelir kapısı açar. Kılı kırk yarararak herkesin payını kuruşuna kadar hesaplayan Nâzım Hikmet, çalışanların bütün ihtiyaçları ve dertleriyle ilgilenir. Onun kurduğu bu yeni düzenden rahatsız olan bazı koğuş ağalarının Nâzım Hikmet’i korkutma hatta vurdurma planları bir sonuç vermez çünkü çoğu mahkûm şu fikirdedir: “Nâzım Ağabey o... Adamın eli varır mı vurmaya?” (51) Kendisini öldürmeyi planlayan üç mahkûm başka hapishanelere sürgün edilmiş ve her üçü de gittikleri yerde bıçaklanıp öldürülmüştür. Bu habereyse en çok üzülen Nâzım Hikmet olmuştur. Etrafındaki insanlara iyilik etmeyi kendisine iş edinen Nâzım Hikmet, kendisinden borç isteyen biri olduğunda gidip başkasından borç alarak ona verecek kadar insanları kırmayan, yardım sever biridir. Çeşitli ihtiyaçları için savcı, doktor veya hapishane müdürüyle konuşmak zorunda kalan mahkûmlar için bu tarz durumlar onların iktidarını aşan, onları bu “büyük adamlar” karşısında ter döktüren, titreten, kekeleyen durumlardır. Böyle zamanlarda mahkûmların meramını anlatan kişi yine Nâzım Hikmet olur: “Nâzım Hikmet, piposunu tüttüre tüttüre koşardı: Merdivenler iner, merdivenler çıkar, tel örgüler, kilitli kapılar aşar, odalara girer, ricalarda bulunur, ne yapar yapar, tuttuğunu koparırdı.” (58) Kimi mahkûma resim dersi verir –Ressam İbrahim Balaban Bursa Cezaevi’nde Nâzım Hikmet’ten aldığı elle, onun yol göstericiliğiyle kendini bulmuş, ressam olmuştur–, kiminin fotoğrafını karakalemle boyar. Kendisine herhangi bir konuda fikrini soran herkesi ciddiyetle cevaplar, nasihat verir, aşçı yamağından gardiyanına kadar herkesin aşk acısı, sağlık, geçim sıkıntısı gibi dertleriyle yakından ilgilenir. Nâzım Hikmet’in merhametinin,

affediciliğinin, hakkaniyetinin, yardımseverliğinin, her sınıftan insana karşı ayrımcılık yapmayan tavrının altını bu anlattıklarıyla çizen Orhan Kemal için Nâzım Hikmet bu yönüyle “insan” olmanın gereklerini yerine getirmede de fazlasıyla ustalaşmıştır. “İnsan soyuna karşı sevgisi sonsuzdu. O kadar ki, bunu bir ‘din’ haline getirmişti.” (40) dediği Nâzım Hikmet, bu haliyle insan sevgisi aşılama konusunda Orhan Kemal için bir yol gösterici, sevmeye, duygudaşlık kurmada, yapıcı bir tavır sergilemede örnek alınacak bir üstattır.

Nâzım Hikmet, Orhan Kemal için gönül ilişkilerinde de model alınabilecek, sevdiğine özen göstermede de ustalaşmış biridir. Onun Piraye’ye yönelik tavrı, Piraye’nin her ziyaretine itina ile hazırlanması Orhan Kemal’i son derece etkiler: “Nâzım’ın karısına saygısı sonsuzdu. Onu alelade bir kocanın karısını sevmesinden çok başka bir tarzda sever, bilhassa sayardı.” (62) Nâzım Hikmet, Orhan Kemal’e sevdiğine kıymet vermenin, gönül ilişkilerinde heyecanı hiçbir zaman kaybetmemenin ne denli önemli olduğunu hatırlatır.

Orhan Kemal için Nâzım Hikmet’in en hayranlık uyandıracak taraflarından biri de onun öğrenmeye olan merakıdır. Annesi ziyaretleri esnasında Nâzım Hikmet’in portelerine teknik anlamda kusurlar bulurken o bunları kendine has “yeni bir şey öğrenmenin gönül hayranlığı” (70) içinde dinler. Bu bağlamda Nâzım Hikmet, kendisinden daha çok bilen biri karşısında bir öğrenciye dönüşmekten çekinmeyen tavrı ile Orhan Kemal için yine bir yol gösterici olur. Orhan Kemal bir kez daha iyi bir üstat olmanın yolunun kibirsizlikten, eleştiriye açık olmaktan, kendi yetersizliklerinin farkına varıp bunların üzerine gitmekten geçtiğinin, bilgiye yönelik iştiyakın hiçbir zaman bitmemesi gerektiğinin farkına varır.

Orhan Kemal’in Nâzım Hikmet’ten öğrendiği bir başka nokta da sanatta mühim olanın otoritelerce “takdir edilmek” değil, anlaşılma, sansüre uğramamak olduğudur. 1942 Mart’ında *Yücel* dergisinde Halide Edip Adıvar, Nâzım Hikmet için “İçlerinden ‘Tarantababu’ ve sırf ideoloji propagandası olan parçalar çıkarılırsa ‘Benerci Kendini Niçin Öldürdü?’ derecesindeki eserleriyle gençler arasında, hatta bu devre, dâhi sıfatını alabilecekler vardır.”¹⁴ değerlendirmesinde bulunur. Bunu Nâzım’a “Buyurun Yücel dergisini okuyun, *Halide Edip* hanım, sizin dâhi olduğunuzu

¹⁴ Kemal Sülker, *a.g.e.*, 13.

yazıyor. Demek sonunda değerinizi burjuvalar da kabul etti.”¹⁵ diyerek haber veren Orhan Kemal Nâzım Hikmet’ten şu sözleri işitir:

Hey sersem bayan, yediğin naneye bak! Hem beni dâhi mertebesine çıkarıyorsun, hem de ideoloji, filan diyorsun. Bir kere ben dâhi mâhi değilim. Tevazu bir yana iyi bir sanatkârim. Bu noktaya gelişim de lafla olmadı, bunu her şeyden önce ideolojime borçluyum. *Raşit*, görüyorsun ya, bu anlı şanlı romancı bile, hâlâ, sanatla ideoloji arasındaki bağı kavramamış. Hâlâ inanmakla, inansız, kafasız kalmanın ürünleri arasındaki farkın nereden doğduğunu kavrayamamış. Vah zavallı *Halide Edip* bayancık vah! (13).

Orhan Kemal bu kez de bir sanatçı için önemli olanın “dahi” payesi almak değil, ideolojik duruşundan ödün vermemek, bu duruşu görmezden gelenleri cesurca eleştirebilmek olduğunu öğrenir. Nâzım Hikmet onun için sanatçı duruşunun nasıl olması gerektiğini gösteren, duruşunu koruma da ustalaşmış biridir.

Sonuç

Anılarını bitirirken “Bunları yazmaktan amacımın ne olduğunu bilmem. Sadece çok iyi bildiğim şu: Onu çok seviyorum. Bir ağabey, bir hoca, ne bileyim, üstat falandan çok daha başka türlü. Örneğin, bu sevgide babama, anama, kız kardeşlerime, kızıma karşı duyduğum sevgi cinsleri de dâhil, kocaman bir sevgi çığı taşıyorum içimde...” (108) diyen Orhan Kemal için Nâzım Hikmet’le dostluk yol arkadaşlığını da kapsayan verimli bir ilişkiye dönüşmüştür. Onların dostluk ilişkisi sadece otoriteye karşı ideolojik bir birliktelik değil, edebiyata duyulan ortak aşkta da temellenen oradan büyüyüp genişleyen, Orhan Kemal’e kendi yolunu bulmada çok şey katan, her ilişki gibi iniş ve çıkışları olan ama kıskançlık ve rekabet içermeyen bir ilişkidir. Nâzım Hikmet için Orhan Kemal, hapisshanedeki varoluşuna anlam katmada büyük bir dayanak olmuş, nasıl kurduğu tezgâhlarda kumaşlar dokumuşsa, o kumaşlar gibi Raşit’i de dokumuş, onu bir edebî eser gibi ince ince işlemiş, yetkin bir yazara, Orhan Kemal’e dönüştürmüştür. Nâzım Hikmet, nihayetinde vücut bulan eserinden gururlu, Orhan Kemal de böyle bir yaratıcı elin kendisine dokunmasına minnettardır. Aralarındaki ilişki edebiyatla sınırlı kalmamış, Nâzım Hikmet karakteri ve diğer insanlarla

¹⁵ a.g.e., 13.

kurduğu sevgi temelli ilişkilerle Orhan Kemal için “doğru insan” olmanın da kiblesi olmuştur.

KAYNAKÇA

- Nâzım Hikmet, *Bursa Cezaevi'nden Vâ-Nû'lara Mektuplar*, Cem Yayınevi, İstanbul 1986.
- _____, *Cezaevinden Mehmet Fuat'a Mektuplar*, Adam Yayınları, İstanbul 1994.
- _____, *Kemal Tahir'e Mahpushaneden Mektuplar*, Bilgi Yayınevi, Ankara t.y.
- _____, *Yazılar 6 - Konuşmalar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002, 84.
- GÜRBİLEK, Nurdan, *Kör Ayna, Kayıp Şark: Edebiyat ve Endişe*, Metis Yayınları, İstanbul 2004.
- Orhan Kemal, *Nâzım Hikmet'le 3,5 Yıl*, Everest Yayınları, İstanbul 2007.
- ÖĞÜTÇÜ, Işık, *Orhan Kemal: Sessizlerin Sesi*, Everest Yayınları, İstanbul 2014.
- STİVALE, Charles J., “Dostluğun Kıvrımları: Derrida-Deleuze-Foucault”, *Cogito*, S. 68-69, İstanbul 2011-2012, 283-302.
- SÜLKER, Kemal, *Bilinmeyen Mektuplarıyla Nâzım Hikmet Orhan Kemal Dostluğu*, Amaç Yayıncılık, İstanbul 1988.

“ORHAN KEMAL’S NÂZİM: THE MENTOR IN LITERATURE AND
LIFE”

Abstract

The encounter between Nâzım Hikmet and Orhan Kemal is quiet important in our literature. As a result of this encounter, Raşit Kemali who was a poet in the beginning, turns into story writer and novel author, Orhan Kemal. At the beginning, we have Nâzım Hikmet who is already a big name in literature. He is admired by the masses and is an established poet. On the other hand, we have Raşit Kemali, who is an aspiring poet and looks up to Nâzım Hikmet. He feels extremely anxious and inadequate, at the same time. He is inspired by Nâzım Hikmet but at the same time, he feels that he is secondary only to Nâzım Hikmet. The young poet feels that he needs Nâzım Hikmet’s approval to be a poet. The apprentice and master relationship begins between them. Throughout their relationship, Nâzım Hikmet trusts Raşit Kemali’s talent and becomes a mentor whom he shares his knowledge and experiences without arrogance and with generosity. Nâzım Hikmet, by not making concessions from his critical attitude, finds Raşit Kemali’s poems inadequate and directs him to prose. Despite his passion for poetry, Raşit Kemali listens to Nâzım Hikmet and follows his directions. He starts to be busy with prose where he is more successful than poetry. As it stands, he sometimes feels disappointment and anger towards his master but in the end, he accepts and internalizes the way which is taught by his master. Moreover for Orhan Kemal, Nâzım Hikmet is not only a mentor in literature but also a mentor who teaches being a “rightful” person. This article aims to discuss their relationship in a detailed way through firstly Orhan Kemal’s memories, the letters written by Nâzım Hikmet to Kemal Tahir and Mehmet Fuat, Nâzım Hikmet’s interviews and Kemal Sülker’s telling because such an aim provides both understanding of Orhan Kemal’s literary journey and finds out the attributed identifications to Nâzım Hikmet such as the master, the mentor in literature and life.

Keywords

Orhan Kemal, Nâzım Hikmet, master, mentor, apprentice, poetry, prose.